

VILÁG- TÖRTÉNET

12. (44.) évfolyam 2022. 3.

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **MOLNÁR MÁTÉ**
A CAMPALDINÓI CSATA
- **KORPÁS ZOLTÁN**
A TÖRTÉNELMET A GYŐZTES ÜTKÖZETEK ÍRJÁK
- **GUITMAN BARNABÁS**
A CSÁSZÁR GONDOLATAINAK TANÚJA
- **MARTÍ TIBOR – PÁLFFY GÉZA**
A KÖZÖS UDVARI SZOLGÁLATTÓL A FEGYVERES
KONFLIKTUSIG
- **RING ÉVA**
SZANISZLÓ ÁGOST LENGYEL KIRÁLY ELRABLÁSA
- **MONOSTORI TIBOR – SMID BERNADETT**
MAGYAROK A SPANYOL INKVIZÍCIÓ ELŐTT A 16-18.
SZÁZADBAN
- **SZEMLE**
KORPÁS ZOLTÁN, SZUROMI KRISTÓF, SZOKOLA LÁSZLÓ,
MARTÍ TIBOR ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

12. (44.) évfolyam 2022. 3.

TARTALOM

Háborúk, csaták és krónikások. A történelmi emlékezet forrásai (Martí Tibor)	371
<i>Tanulmányok</i>	
Molnár Máté: A campaldinói csata	375
Korpás Zoltán: A történelmet a győztes ütközetek írják. Dicső Lepanto és elfeledett Preveza	401
Guitman Barnabás: A császár gondolatainak tanúja. Történetírás az univerzális monarchia ideológiájának szolgálatában	437
Martí Tibor – Pálffy Géza: A közös udvari szolgálattól a fegyveres konfliktusig. Egy spanyol és egy magyar nemes (Melchor de Robles és Pethő János) találkozásai a 16. századi Közép-Európában	455
Ring Éva: Szaniszló Ágost lengyel király elrablása. Az uralkodói legitimitás kérdése a 18. század végi lengyel politikában	485
<i>Műhely</i>	
Monostori Tibor – Smid Bernadett: Magyarok a spanyol inkvizíció előtt a 16–18. században. Egy kutatási projekt és adatbázis-építés első lépései	501
<i>Szemle</i>	
„A legemlékezetesebb és legmagasztosabb alkalom, amit a századok láttak” (Korpás Zoltán)	517
Lepanto és azon túl. A vallási idegenség képei Genovából és a keresztény Mediterráneumból (Szuromi Kristóf)	521
Háború és hadviselés Kelet-Európában a 15. század második felében (Szokola László)	526
A Habsburg-ház és a Vasa-dinasztia kapcsolatai a 17. század középső harmadában (Martí Tibor)	530

Jelen számunkat Martí Tibor szerkesztette

A császár gondolatainak tanúja

Történetírás az univerzális monarchia ideológiájának
szolgálatában

475 éve zárult le az úgynevezett schmalkaldeni háború a Szent Római Birodalom protestáns rendjeinek ligája és a császár által összefogott európai szövetség között.¹ Az 1546–1547-ben zajló háború történetének megkerülhetetlen forrása V. Károly egyik udvari emberének, Luis de Ávila y Zúñigának (1500–1573) több nyelven is kiadott beszámolója. Az alábbiakban a szerző rövid életrajzát követően szó esik a történeti mű születésének és kiadásának körülményeiről. Mindezek jól példázzák, miként használta fel a császár és köre a nyomtatott szövegben rejlő közvélemény-formáló lehetőségeket, egyúttal felsejlik V. Károly többnyelvű, több kontinensre kiterjedő, széttagoaltságában is összetett monarchiája. Az esemény, amelyről Ávila beszámol, nemcsak 16. századi története a világhatalmi és a helyi erők közép-európai összetett kölcsönhatásainak, azoknak a fejleményeknek, amelyek egyúttal kohói voltak a felekezeti Európa létrejöttének, hanem – és ebben rejlik értéke és érdekessége egyaránt – egy bukásra ítélt törekvés diadaláról szóló utolsó győzelmi jelentés, jórészt olyan szereplőkkel, akiket a későbbi korok történetírása, az ellenség szemszögéből ítélkezve, a valóságosnál sötétebben festett le, vetített rá napjaink általános történeti tudáshorizontjára.

Apródból a császár legbensőbb barátja

Luis de Ávila y Zúñiga a korszak művelt arisztokratái közé tartozott, aki egyaránt otthonosan mozgott a könyvek és a harcmező világában.² 1500 (más források szerint 1504)³ körül Plasenciában született az ősi gróf Risco családban, apja második fiúgyermekéként. Mivel édesapját még kisgyermekkorában elvesztette, a félárván

* A szerző a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kara Történettudományi Intézetének adjunktusa (1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1., guitman.barnabas@btk.ppke.hu), az MTA BTK „Lendület” Hosszú Reformáció Kelet-Európában (1500–1800) Kutatócsoport tagja. Jelen írás, amely Ávila művének megjelenés előtt álló magyar fordítását kísérő tanulmánycsokor része, a Lendület-projekt keretében készült el.

1 A háború történetéről lásd: Guitman, 2014.

2 Mele, 1922. 97–98.; Martínez, 2016. 26. Ávila rövid életrajzát lásd: Conti–Arroyo, 2018; Voigt, 1874. 9–18.

3 Fernández de Oviedo, 2019. 354.; *IBSO: Inventarios y Bibliotecas del Siglo de Oro*: <https://www.bidiso.es/IBSO/FichaEscritor.do?id=ayzld10000>.

maradt fiút a királyi udvarba küldték nevelkedni, amire maga is utal történeti munkájában. Közvetett forrásból feltételezhető, hogy Luis Hurtado de Mendoza y Pacheco (1489–1566), Mondéjar őrgrófja, navarrai alkirály környezetében is feltűnhetett apródként.⁴ Ifjú udvaroncként aztán V. Károly szolgálatában különféle feladatokat látott el, eleinte az udvarban, majd pedig különböző katonai vállalkozásokban és diplomáciai küldetésekben. 1529–1530-ban ott volt Károly kíséretében az itáliai körútján és a bolognai császárkoronázáson. 1530 decemberében Ávila addigi szolgálatai jutalmául az uralkodótól megkapta a spanyol Santiago lovagrend kormányzóságát, 1534-ben V. Károly burgundiai kamarása lett. Katonai vezetőként elkísérte a császárt 1532-ben a Bécs felmentését célzó hadjáratba, a tunéziai (1535)⁵ és a provençei (1536) hadjáratokba.

1. kép. Magyar nemes lóháton

Az 1536-os franciaországi hadjárat során Ávila egy Peloux nevű flamand nemessel vívott heves szópárbaj miatt rövid időre kegyvesztett lett. Aix-en-Provence mellett táboroztak a császári csapatok, amikor Ávila és az említett flamand egy csatából visszatérve az uralkodó sátrában vitába keveredett a spanyol gyalogságról. Ávila kétszer is a piperkőc Peloux fejéhez vágta, hogy nem ért máshoz, mint a cipőkhöz, a flamand pedig Don Luis arcába kiáltotta, hogy hazudik, aki erre dühében ökölbe szorított kézzel vállon ütötte. Kardot rántottak, és csak a császár közbelépésére sikerült a vérontást elkerülni. Mindkettőjüket lefogták és arra kényszerítették, hogy a kölcsönös sérelmen felülemelkedve béküljenek ki egymással. Károly méltatlannak találta, hogy a jelenlétében így viselték magukat, ezért tetszése szerint való ideig kitiltotta őket az udvarából, sőt a tábornok is el kellett hagyniuk, Ávila egy időre még a kamarási méltóságát is elveszítette.⁶ Rövid időn belül visszanyerte azonban uralkodója kegyét, 1543-ban ott találjuk a németalföldi hadjáratban, majd a schmalcaldeni háborúban.

Még 1543-ban a Santiago lovagrendet elhagyva uralkodói engedéllyel a szintén spanyol Calatrava lovagrendhez csatlakozott. 1544 októberében, az előző

4 Voigt, 1874. 9.

5 González Cuerva – Bunes Ibarra, 2017.

6 Voigt, 1874. 10–11.

kormányzó halálát követően megkapta a királytól az Alcantara lovagrend legmagasabb méltóságát. A császár kíséretében van az 1546-os németországi útján, az ő társaságában látogatta meg a Német Lovagrend nagymesterét Neckar menti kastélyában, és ott volt Regensburgban Ferdinánd király legidősebb lánya⁷ és a bajor herceg fia⁸ esküvőjén is.⁹ A németországi háborút követően 1552-ben Metz sikertelen ostrománál a spanyol könnyűlovasságot vezette.¹⁰

Tekintettel a közte és a császár között fennálló bizalmi viszonyra, V. Károly gyakran küldte diplomáciai küldetésekre, főleg Itáliába, leginkább a pápai udvarba. Az 1530-as években többször tárgyalt Rómában és Genovában a pápával, illetve Doria herceggel¹¹ a törökök elleni összefogás ügyében.¹² 1537-ben Lisszabonba ment, hogy az uralkodó nevében részvétét fejezze ki III. Jánosnak¹³ és Katalin királynénak¹⁴ fiuk halála miatt. Részt vett a híres binche-i karneválon és a hozzá kapcsolódó lovagi tornákon, amelyet az özvegy Mária királyné (1505–1558) szervezett 1549-ben V. Károly és Fülöp tiszteletére.¹⁵ Az eseményről beszámoló korabeli forrás szerint az egyik viadalon Ávila a milánói kormányzó fiával, Ascoli második herceggével, Luigi de Leyvával († 1570) magyar lovasnak (1. kép)¹⁶ öltözve jelent meg.¹⁷

V. Károly 1550 elején, III. Pál pápa (1534–1549) halálát követően rendkívüli követként Rómába küldte, hogy tisztelegjen III. Gyula (1550–1555) pápává választása előtt, valamint az is feladata volt, hogy az új pápa franciapolitikáját figyelemmel kísérje, és elérje, hogy az egyházi jövedelmeket a korábbi évekhez hasonlóan a Spanyol Királyságban továbbra is az uralkodó céljaira fordíthassák.¹⁸

1556 januárjában Brüsszelben fontos bizalmi emberként V. Károly oldalán állt annak lemondásakor, Ávila a tanúk között hitelesítette az erről szóló iratot.¹⁹ A császárral való kapcsolata olyan bensőséges volt, hogy az uralkodó „gondolataim tanújaként” jellemzi Ávilát.²⁰

II. Fülöp (1556–1598) az 1556-ban az újjáalakuló tanácsosi testületének tagjává választotta. Az üléseken azonban nem vett részt rendszeresen, gyakran látogatta ellenben a visszavonult Károly császárt, amit az tett lehetővé, hogy családi birtokközpontja, Plasencia csak néhány mérföldre volt Károly tartózkodási helyétől, Justétól. Ilyenkor hosszas beszélgetésekben idézték fel a háborús kudarcok és győzelmek emlékeit. A haldokló Károly társaságában volt életének utolsó napjaiban is. Károly justei

7 Habsburg Anna (1528–1590).

8 V. Albert bajor herceg (1528–1579).

9 Voigt, 1874. 13.

10 Mele, 1922. 101.; Voigt, 1874. 15.

11 Andrea Doria (1466–1560).

12 Mele, 1922. 100.

13 III. János, Portugália királya (1521–1557).

14 Habsburg Katalin portugál királyné (1525–1557).

15 Mele, 1922. 100.

16 A kép forrása: De Bruyn, 1578. 29. sz. rajz.

17 Calvete de Estrella, 1552. 194v.; Ríó Nogueras, 2012. 300.

18 Voigt, 1874. 15.

19 Uo. Károly visszavonulásának háttéréről lásd újabban: Tózsa-Rigó, 2021.

20 Martínez, 2016. 26.

hagyatéka alig több mint harminc könyvet tartalmazott, köztük voltak Caesar olaszra lefordított kommentárjai, valamint legkedvesebb olvasmánya, Ávila műve.²¹

Károly halálát követően Ávila 1559 szeptemberéig Kasztíliaiban tartózkodott, majd II. Fülöp 1562-ben Rómába küldte diplomáciai misszióba, hogy IV. Pius-tól (1559–1565) a zsinat folytatását kérje királya nevében, majd részt vett a trienti zsinat harmadik ülészakán. Hazatérve jórészt plasenciai kastélyában töltötte életének hátralévő részét, csak szórványosan jelent meg az udvarban, hogy részt vegyen az Államtanács és a Haditanács ülésein. Még 1542 elején feleségül vette María de Zúñiga Manuel y Sotomayort, Mirabel és Brantanvilla örökösnejét. 1569-ben részt vett Don Juan de Austriának (1547–1578) a lázadó mórok ellen viselt alpujarrasi hadjáratában (1568–1571). 1571-ben kapta meg II. Fülöptől elhunyt apósának, Fadrique de Zúñiga y Sotomayornak²² nemesi címét, ezeket azonban nem sokáig élvezhette, mivel 1573-ban meghalt Plasenciában.

Ávila kommentárjának értékelése

Ávila nem kívánt mindenre kiterjedő nagyszabású történeti munkát alkotni, műve belső szerkezetét inkább egyfajta napló-, emlékirat-szerűség, szubjektív szavahihe-tőség jellemzi. Munkájának rögtön az elején leszögezi, hogy nem foglalkozik a háborút megelőző események, a vallási állapotok változásainak a leírásával, feladatának csupán azt tekinti, hogy tanúskodjon arról, amit valóban átélt. Többször is kijelenti, hogy nem történészi munkát, *historiát* ír, a háború történetének teljes megírása az erre hivatott vagy kijelölt történétírók feladata lesz. Írását a címben Julius Caesar mintául szolgáló műveit megidézve kommentárnak nevezi, a császárnak szóló ajánlásban pedig úgy beszél róla, mint egy *relatióról*, azaz, mint egy jelentésről, beszámolóról. Ahol jelen volt, amiről közvetlen ismeretei vannak, azokról ír bővebben, részletesen. A távolabbi eseményeknek, amelyeknek lefolyásában nem teljesen bizonyos, nem jár utána, nem végez külön kutatásokat, így ezekről vagy nagyon röviden, vagy egyáltalán nem szól.²³

Fogalmazásával, stilisztikájával nem törekszik a korszak humanista eszményét megközelíteni. Az antik szerzők közül egyedül Caesar kommentárjainak az ismeretéről tanúskodik, többször is hivatkozik rá, ellenben a korszakban oly népszerű Livius, Tacitus vagy Cicero műveinek hatása Ávila kommentárjainak lapjain semmilyen formában sem tűnik fel.

Ávila kommentárja két könyvből áll, amelyek eredetileg külön beszámolók voltak. Az első könyv a dunai hadjáratról szól a schmalkaldeni szövetség ellen, és nem sokkal annak vége után, legalábbis a szász háború kezdete előtt íródhatott, valamikor 1546–1547 telén. Ugyanis semmi sem utal még benne V. Károly végső sikerére, a szerző „a háborúról” ír benne, amelynek időtartamát hat hónapra teszi.

21 Voigt, 1874. 17.; Schilling, 2020. 357–359.

22 Osuna Lucena, 2018.

23 Pistor–Behiels–Thomas, 2013. 273.

A második könyvben aztán az újabb, a mintegy három hónapos szászországi háborút írja le, és amikor visszautal az egy évvel korábbira, azt a korábbi háborúnak nevezi, elkülönítve a mostanitól. A második reláció 1547 nyarán, őszén készülhetett el.²⁴ Az események utólagos lejegyzésére utal az is, hogy szinte teljesen hiányoznak a műből a pontosan meghatározott dátumok, Ávila leginkább csak általánosságban adja meg az egyes történések idejét.

Újabban Miguel Martínez hívja fel a figyelmet Prudencio de Sandoval²⁵ 17. század eleji spanyol történetíró észrevételére, amely szerint Ávila munkájának második könyve valójában egy ismeretlen spanyol katona Augsburgban, 1547. november folyamán befejezett beszámolóját tartalmazza.²⁶ Sandoval adatgyűjtése során talált ugyanis egy olyan kéziratot, amely szó szerint egyezik Ávila kommentárjainak második könyvével, és amit Mondejár márkinak²⁷ címeztek. A névtelenségbe burkolózó szerző, a kísérő szövegben biztosította a márkit, hogy saját írását küldi, amelyben azt írta le, amit szemtanúként látott. Mindezek alapján Sandoval határozottan kétségbe vonta Ávila szerzőségét. Martínez III. Fülöp történetírójának alaposságát dicsérve hitelt ad neki, Georg Voigt azonban már a 19. században meggyőzően érvelt amellett, hogy a Sandoval által említett névtelen spanyol katona nem lehet más, mint Ávila, aki a sajtó alá készülő munkájából még megjelenés előtt küldte a legizgalmasabb részt a nagy hatalmú spanyol arisztokratának, Mondéjar örgrófjának, navarrai alkirálynak, azaz Luis Hurtado de Mendozának.²⁸ Fordítóként magam is úgy látom, hogy a két reláció nyelvileg, szóhasználat tekintetében, tartalmi felépítésben annyira egységes, hogy nem állja meg a helyét a feltételezés, hogy Ávila művének két könyvét két külön szerző írta volna.

Ávila közismerten a császár bizalmasa, ezt ő maga sem rejti véka alá, a szerző udvari ember mivolta a kommentárok minden egyes oldaláról sugárzik, nem tagadja meg önmagát hamis távolságtartással, valódi rokonszenvet és közösséget érez a császárával. Ávila a hosszú együtt töltött idő alatt elsajátította és őszinte hittel magáévá tette uralkodója gondolkodásmódját, érzéseit. Úgy lehet rá tekinteni, mint aki a császár másik énje, az ő gondolatai szerint ír. Ávilánál a bizalmas, már-már baráti viszony odaadó hűséggel párosult, nem ismert magasztosabb célokat, mint amelyeket Károly meghatározott.

A Károlynak szóló ajánlásban éppúgy, mint az eredeti spanyol és olasz szövegben, az uralkodó egységesen Őfelsége vagy Szent Felség megszólítást kap. Az öncélú hízelgéstől ugyan tartózkodni igyekeznek, de mégis lépten-nyomon előtör belőle az uralkodója iránti őszinte rajongás. Amit és ahogy ír Ávila Károlyról, nem patikamérlegesen kiszámított magasztalás, hanem kendőzetlen tükröződése annak a gondolkodásmódnak, amelyhez a szerző fiatal korától kezdve hozzáidomult. Egyértelmű számára, hogy az egész vállalkozás sikeréért a császárt illetheti a valódi

24 Voigt, 1874. 20, 22.

25 Vivancos Gómez, 2018.

26 Martínez, 2016. 26.; Sandoval, 1681. 441.

27 Pizarro Llorente, 2018.

28 Voigt, 1874. 22–23.

dicséret, és senki mást. Arról, hogy valójában Alba herceg²⁹ volt a háború vezető alakja, éppúgy hallgat, mint a különböző csatározások folyamán játszott saját szerepéről.³⁰ A hű udvaronc tapintata is tetten érhető Ávilánál, aki az uralkodóját beárnyékoló tényeket hallgatással leplezi.

Ávila nem titkolt célja írásával, hogy a császárt, mint a hősi erények megtestesülését, rettenthetetlen és ragyogó hadvezérként, az igazságért harcoló, keresztény uralkodóként, a *res publica christiana* megmentőjeként mutassa be. V. Károlyt az antikvitás hőseinek krisztianizált ideáltípusaként ábrázolja. Mintájául elsősorban Julius Caesarnak a polgár- és a gall háborúról szóló kommentárjai szolgáltak.³¹ Ávila nemcsak a császár vitézségét és bátorságát emeli ki, hanem azt is, hogy élenjárt lovagiasságban és a kegyelemre való hajlandóságban.

Voigt 1874-es írásában gondosan összevetette Ávila művének egyes elemeit V. Károlynak a bizalmasaihoz írt őszinte megnyilatkozásaival, leveleivel, és arra jutott, hogy a szemléleti, világnézeti hasonlóság kettejük között tagadhatatlan. Ávila Károly gondolatainak hiteles tükre, Voigt szerint ez adja egyik legnagyobb értékét is a kommentárok két könyvének.³²

A flandriai kiindulóponttól kezdve egészen a háború lezárultáig nem telt el olyan nap, hogy Ávila ne lett volna a császár közvetlen társaságában, közvetlen szem- és fültanúja; részese volt a döntéshozatalnak. Rendkívül tájékozott volt, első kézből értesült a felderítésre kiküldött járőrök és kémek híreiről, látta, miképpen befolyásolták mindezek a háború menetét. A különböző hadműveletek, hadi események értékelésénél, leírásánál azok a gondolatok köszönnek vissza, amelyek a császár és tisztjei, bizalmasai között folytatott döntés-előkészítő tanácskozásokon elhangozhattak. Károly gyakorlatiasan és józanul mérlegeli a lehetőségeket, a várható előnyöket és hátrányokat egyaránt. Különböző írásaiban a császár előszeretettel rendezi felsorolásokba gondolatait, pontosan úgy, ahogyan Ávila is több alkalommal számba veszi például az ellenség hibáit vagy a győzelem lépcsőfokait.³³

Képzett katonáemberként kiegyensúlyozottságra törekszik, nemcsak az ellenség hibás döntéseit emeli ki, hanem a saját oldalának tévedéseit sem leplezi el. Az 1853-as német kiadás fordítója szerint, ha Ávila kétszáz évvel később írta volna munkáját, a hadtudományok elismert szakértőjeként tartaná számon az utókor.³⁴ Ávila nem politikai szereplő, nem foglalkoztatják politikai kérdések, akkor tér ki csupán ilyenekre, ha hatással vannak a háború fordulataira. Ebben a tekintetben inkább felületeseznek mondható, a hadi események, katonai ügyek kapcsán viszont részletesen, szakértelemmel, biztos ítélőképesség birtokában magyaráz. Hadi ügyekben az is érdekli, ami kevésbé fontos, míg politikai téren azt is rövidre fogja vagy figyelmen kívül hagyja, ami lényeges. Felületesen ismerteti csak az elfogott szász választófejedelem kapitulációját, teljesen hidegen hagyja, milyen területi át-

29 Fernando Álvarez de Toledo (1507–1582).

30 Voigt, 1874. 13., 35.

31 Pistor–Behiels–Thomas, 2013. 273.; Mele, 1922. 115.

32 Voigt, 1874. 36–38.

33 Uo. 37.

34 Ávila y Çuñiga, 1853. V.

rendeződéssel járt mindez, de nem felejt el felsorolni, hogy Wittenbergből és Gothából mennyi fegyvert és lőszert zsákmányoltak.³⁵ Mindezekből következik Ávila művének egyfajta visszafogottsága is, nem üres magasztalásból, tartalmatlan hízelgésből, meseszerű leírásokból építkezik, hanem az események értő szemtanújaként az adott keretek között figyelemre méltó pontossággal nyújt hiteles beszámolót. A győztes háború ténye, Wittenberg megadása önmagában olyan győzelem, amelynek hírül adása nem igényel a valóságtól elrugaszkodott elemeket.³⁶

Ávila kommentárjai a birodalmi tájékoztatás szolgálatában

A visszafogottság és a hitelesség igénye azért is fontos, mert Ávila, illetve a császár és a környezetében lévő udvari elit az írás publikálásával, terjesztésével, az elsődleges értelmezési keret meghatározásával egyszerre kívánta tervszerűen és tudatosan uralni a schmalkaldeni háborúról szóló narratívát, valamint népszerűsíteni a császár világhatalmi, univerzális uralkodói programját. Egy nyilvánvalóan hamis történeti konstrukcióval ezt a célt csak ideig-óráig lehet elérni, inkább ellentétes hatást gyakorolt volna az olvasókra. A különböző kiadások és fordítások a legszeleesebb európai nyilvánosságot – a kortársakat éppúgy beleértve, mint a távoli utókort – célozták meg. Ezek egymáshoz való viszonya, kapcsolódása a Habsburg Birodalom összetett természetéről tanúskodik. Az udvari hálózatok, ahol lehetett, igyekeztek Ávila üzenetét maradéktalanul, szó szerinti fordításban közvetíteni, készültek azonban olyan változatok is, ahol a regionális igényeket is figyelembe vették.³⁷

Ennek megvalósítása érdekében hihetetlen erőket mozgósítottak, szerte Európában udvaroncok, diplomataik, könyvkiadók hálózata állt az ügy szolgálatában, így sikerült hét éven belül hét fordításban, hat nyelven, tizenhat kiadásban közzétenni Ávila munkáját. A császár belső körének összehangolt és tudatos erőfeszítéseként készültek az első spanyol kiadások és a mű fordításai az akkori kommunikációs csomópontokban, Velence és Antwerpen kiadóinál. A munka terjesztésében Németalföld játszotta a kulcsszerepet, amit az is magyaráz, hogy a császár 1549-ben és 1550-ben Brüsszelben tartózkodott. Az antwerpeni kiadók magas színvonalon dolgoztak és széles körben tudták terjeszteni a kiadványaikat, ez is indokolja, hogy a korszakban készült hét fordítás közül három itt látott napvilágot (1. ábra).

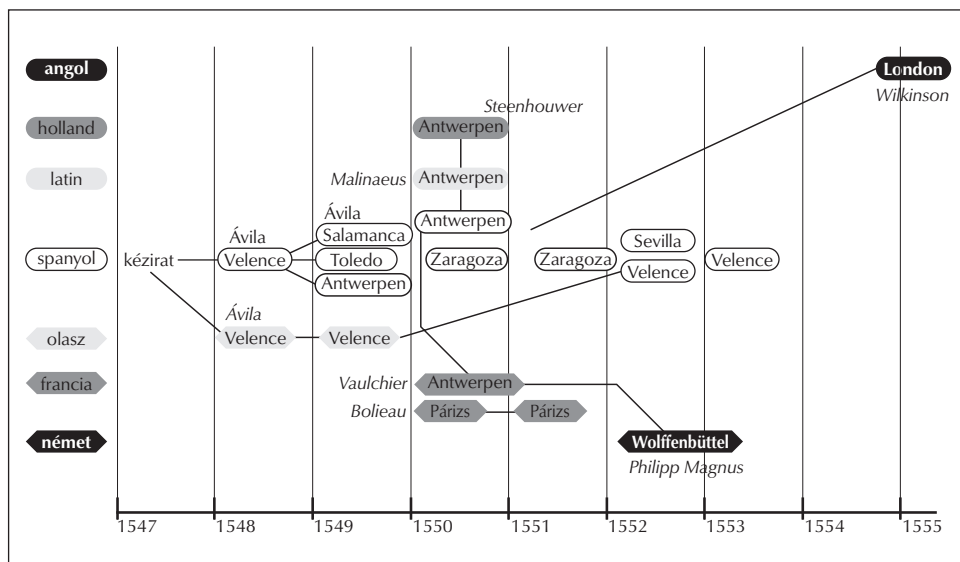
Ávila művének első kiadásai, egy spanyol és két olasz nyelvű 1548-ban és 1549-ben azonban nem itt jelentek meg, hanem a korabeli nyomdászat másik jelentős központjában, Velencében. A második olasz kiadás címlapja jelzi, hogy a fordítói munkát maga a szerző végezte el (2. kép). Az olasz fordítás az eredeti spanyol szöveget bővíti négyoldalmi bevezetővel, amely a Szent Római Birodalom háborút megelőző belső viszonyairól tájékoztat. A kiegészítés szervesen illeszkedik Ávila eredeti szövegébe, de terjengős stílusa miatt valószínűleg mégsem ő a szerző-

---

35 Voigt, 1874. 39–40.

36 Vö. Mele, 1922. 116.; Voigt, 1874. 39.

37 Pistor–Behiels–Thomas, 2013. 272.

1. ábra. Ávila kommentárjainak kiadásai

je.³⁸ A velencei változatok kiadója a velencei spanyol követ, Tomás di Zornoza.³⁹ Ávila vélhetően személyesen tárgyalta vele a kiadásról, amikor az 1548 kora tavaszán Augsburgból Itálián keresztül Spanyolországba tartó utazása során érintette Velencét.

Miután a szerző hazatért Spanyolországba, 1549-ben kezdtek megjelenni a művének első ottani kiadásai: Toledóban és Salamancában, majd 1550-ben és 1551-ben Zaragozában, 1552-ben pedig Sevillában. 1552-ben és 1553-ban két további spanyol kiadás jelent meg Velencében, amelyeket olasz nyelvről fordítottak vissza spanyolra.⁴⁰

Ávila 1549 tavaszán Németalföldre utazott, vélhetően műve ottani kiadásának megszervezése miatt. Egy antwerpeni kiadó, Joannes Steelsius (1500 körül – 1562) 1549. május 16-án kapott császári kiváltságot Ávila könyvének kizárólagos nyomtatására és terjesztésére az uralma alatt álló országokban.⁴¹ Még ebben az évben meg is jelentette Steelsius a kommentárok első németalföldi spanyol nyelvű kiadását, amit aztán 1550 első felében Antwerpenben gyors egymásutánban további három fordítás követett: latin, francia és holland, valamint újra kiadták spanyolul is. Ez utóbbi változatok érdekessége, hogy a Szent Római Birodalom térképével és három további metszettel bővültek.

38 Uo. 274–275.

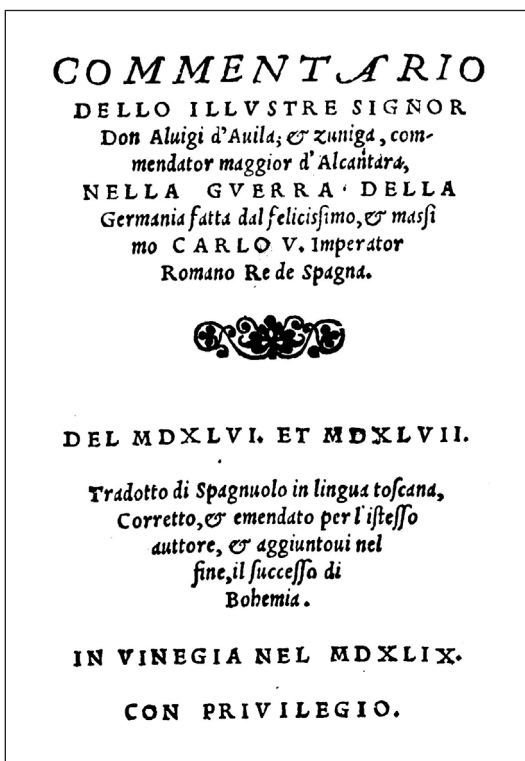
39 A Zornoza (Çornoça) család mintegy nyolcvan évig vezette a velencei spanyol követséget. Tomás di Zornoza 1547 nyarától lett velencei követ. Pistor–Behiels–Thomas, 2013. 275.; Voigt, 1874. 25.; Szászdi, 1997. 187–188.

40 Pistor–Behiels–Thomas, 2013. 276.

41 Voigt, 1874. 26.

Ávila művének latin fordítása különös figyelmet kapott az udvari körökben, olyannyira, hogy egyes források szerint a végső változaton maga a császár is javasolt néhány módosítást.⁴² A brüggei származású fordító, Guilielmus Malinaeus (Willem Van Male, †1560) korábban Alba herceg szolgálatában állt, aki vélhetően közvetített Ávila és Malinaeus között. Németalföldön vizont 1549-től honfitársának, Praet urának, Flandriai Lajosnak (Luis de Flandes),⁴³ V. Károly diplomatájának a támogatását is élvezte. A latin kiadás előszavában Malinaeus fordítása minőségét azzal támasztotta alá, hogy neves patrónusa lektorálta annak szövegét. Nem szó szerinti fordítást kívánt alkotni, hanem latin szépírói tudását kidomborítva az ókori klaszikus latin történeti munkák stílusát igyekezett vegyíteni, Livius, Caesar, Suetonius és Tacitus mintája lebegett a szeme előtt. Rögtön az elején például azt a németalföldi területet, ahonnan a császár Németföldre lép, antikizálva ókori népcsoportok neveivel, „sicamber és menapius” határvidéknek nevezi. Ezért aztán a latin változat tér el legjobban az eredeti spanyol szövegtől, Malinaeus teljesen átdolgozta, nyelvileg bővítette, a korszak latin nyelvű humanista történetírásához illőbb, művesebb, irodalmibbnak tűnő, egyúttal jóval terjedősebb kiadást készített így el anélkül, hogy tárgyi értelemben érdemben bővítette volna a szöveget. Ez a munka annyira tetszett V. Károlynak, hogy Malinaeust közvetlen szolgálatába fogadta, aki 1555-ben, a császár lemondását követően is vele maradt visszavonultságában.⁴⁴

Lazábban kötődik a Habsburg császár környezetéhez Ávila művének holland fordítója, Jan Steenhouwer, másképpen Johannes Latomus (1523–1578), egy Ágoston-rendi kanonok. A munka dedikációjából kiderül, hogy kapcsolatban állt a helyi, Habsburg-párti elit tagjaival, a tőlük remélt pártfogást meg is kapta, mert 1551-ben már a grobbendonki apátság perjeleként jelenik meg a forrásokban.⁴⁵

2. kép. Az 1549. évi olasz nyelvű Ávila-kiadás címlapja

42 Pistor–Behiels–Thomas, 2013. 278.

43 Sanz Camañes, 2018.

44 Pistor–Behiels–Thomas, 2013. 277.; Voigt, 1874. 30–32.

45 Pistor–Behiels–Thomas, 2013. 279.

Steenhouwer a fordítás során a helyi olvasóközönség szempontjait is figyelembe véve a regionális büszkeségtudatot kapcsolta össze a Spanyol Királysághoz való kötődés érzésével. Törekedett arra, hogy V. Károlyt mint németalföldi hőst mutassa be, aki a „hazánkban” született, és győzelmét a „mi népünk” révén érte el.⁴⁶

Ávila művének Antwerpenben megjelent francia fordítása Matthieu Vaulchier munkája volt. V. Károly udvarmestere Franche-Comte-ban született, 1543 körül tartományi herold, azaz a címerek festésével és nyilvántartásával megbízott tisztségviselő lett, 1556-ig szolgált ebben a minőségében. 1545–1547 között különböző követi feladatokat látott el V. Károly megbízásából. A francia fordítást Antwerpenben nyomtatták, kiadója az udvar hivatalos brüsszeli könyvkereskedője, Nicolas Torcy volt.⁴⁷ Matthieu Vaulchier teljes egészében a spanyol forrásszövegre alapozta munkáját. Figyelemre méltó azonban, hogy nem emelte át Ávila V. Károlynak szóló dedikációját. A mulasztás oka lehet, hogy a francia nyelvű könyvek piaca nagyrészt a Habsburg uralkodók tartományain kívül helyezkedett el, és így a kötet eladhatóságát gyengíthették volna a rögtön az első oldalakon megjelenő, V. Károlyt dicsőítő sorok.⁴⁸

Gilles Boileau de Bouillon (1510 körül – 1563) volt Ávila művének másik francia fordítója. Ezt a kiadást ráadásul az ősellenfél földjén, Franciaországban, Párizsban jelentették meg 1550-ben.⁴⁹ Boileau korábban V. Károly hadseregében szolgált, magyarországi, itáliai, németországi és franciaországi hadjáratokban vett részt. Ismeretlen okok miatt kegyvesztett lett, és 1550-ben Párizsba menekült, írói és fordítói munkákkal próbálta a megélhetését biztosítani. Ávila kommentárjainak fordításával, ahogy egyéb munkáival is, az volt a célja, hogy visszaszerezze a brüsszeli udvarnál elvesztett bizalmat. Az ezekben az években kiadott több írását is Habsburg Mária özvegy királynénak ajánlotta. Ávila-fordításának sikerét jelzi, hogy 1551-ben egy térképpel és Boileau terjedelmes kiegészítéseivel együtt újra kinyomtatták.⁵⁰ Boileau úgy rendezte sajtó alá Ávila-fordítását, hogy az a franciaországi olvasóközönség számára vonzó legyen. A kötetet egy bizonyos Essarts urának ajánlotta, akit francia tüzérségi biztосként érdekelhetett a kommentárok katonai témája. Ezt követően egy meg nem nevezett francia úr alig egyoldalmi írása következik, amelyben a protestánsok hadi teljesítményét emeli ki. A hozzátoldások tompítják V. Károly dicsőítését, helyette a protestáns fejedelmek bűneire, hibáira hívják fel a figyelmet. Boileau számos esetben enyhe módosításokat is végzett a szövegen, hogy alkalmazkodjon a franciák érzékenységéhez. Összességében a módosítások és a hozzátoldások ellenére Boileau fordítása is hozzájárult ahhoz, hogy a Habsburgokat mint a katolicizmus elszánt védelmezőit népszerűsítse a francia olvasóközönség körében.⁵¹

46 Uo.

47 Uo. 280.; Voigt, 1874. 32.

48 Pistor–Behiels–Thomas, 2013. 281.

49 Uo.

50 Uo. 282.; Voigt, 1874. 33.

51 Pistor–Behiels–Thomas, 2013. 283.

A Szent Római Birodalomban is napvilágot látott Ávila beszámolója, mégpedig német fordításban. Philipp Magnus 1552-ben Wolfenbüttelben megjelent munkája Matthieu Vaulchier francia nyelvű kiadását ültette át német nyelvre. Philipp Magnus (1527–1553) a könyvet apjának, braunschweig-wolfenbütteli II. Henrik hercegnek (1489–1568) ajánlotta, aki gyakran kérte, hogy fordítsa le a könyvet franciáról németre. Az ajánlásban elnézést kér, mivel nem érti tökéletesen a francia nyelvet, fordításába így számos félreértés került.⁵² Philipp Magnus fordítása követte az Ávila által közvetített katolikus birodalmi felfogást, ugyanakkor ezt a munkát a braunschweigi hercegek politikájuk igazolására is felhasználták.⁵³ II. Henrik egyike volt az 1538-ban alapított Katolikus Liga vezetőinek. 1542-ben a schmalkaldeni liga hadserege kiűzte II. Henriket hercegségéből, a visszaszerzésére tett kísérlet során Hesseni Fülöp (1504–1567) foglyul ejtette II. Henriket, aki egészen 1547-ig fogságban maradt. Philipp Magnus szembenállása a protestáns fejedelmekkel tehát kifejezetten személyes töltetű volt. Ahol Ávila megengedőbben fogalmazott az ellenség vezéreiről, a fordító ott olyan szavakat, jelzőket választott, amelyek sokkal negatívabb színben tüntetik fel I. János Frigyes (1503–1554) és Hesseni Fülöp személyét. A német fordító például jelentősen változtatott azon a részen, amely a fogságba esett János Frigyes hódolatát írja le. Ávila azt írta, hogy a csüggedt viselkedését látva megsajnálhatták volna a „barbárt, aki olyan bátor és olyan büszke”. Philipp Magnus saját német érzékenysége miatt nem nevezi „barbárnak” a legyőzött herceget, viszont a testbeszédét bűnvallomásként ábrázolja, elhagyja a kevelységre, büszkeségre utaló jelzőket.⁵⁴

A kommentárok angol fordítását a spanyol diplomácia segítette elő a spanyolokkal rokonszenvező helyiek révén. A fordítást John Wilkinson készítette el, és Londonban jelent meg 1555-ben. Az időzítés minden bizonnyal tudatos volt, I. (Tudor) Mária királynő 1553 júliusában lépett Anglia trónjára, és 1554 júliusában ment férjhez Fülöphöz, a leendő spanyol királyhoz. A spanyolok és a Habsburgok kedvezőtlen angliai megítélését szándékoztak javítani Ávila munkájával, valamint Mária királynő protestánsellenes politikájának is egyfajta igazolást adni. A fordító Derby harmadik grófjának, Edward Stanley-nek (1509–1572) a köréhez tartozott. Derby grófja Mária királyné udvarában titkos tanácsosként komoly helyet töltött be, szoros kapcsolatot ápolt a spanyol Habsburgokkal, szolgálataiért évi ötszáz font spanyol kegydíjat is kapott. John Wilkinson fordítása Derby grófjának utasítására készült, hogy figyelmeztesse az angol közvéleményt a protestantizmus veszélyeire, miközben javítja a Habsburgokról kialakított képet, amire Mária királynő és Fülöp népszerűtlen házassága miatt égetően szükség volt.⁵⁵

52 Ávila y Cuñiga, 1853. IV.; Pistor–Behiels–Thomas, 2013. 284.; Voigt, 1874. 33–34.

53 Voigt, 1874. 34.

54 Pistor–Behiels–Thomas, 2013. 285.

55 Uo. 286.

Ávila kommentárjainak (kortárs) visszhangja

Részrehajlás nélkül írsz, sem saját,
Sem ibér nemzet iránti elfogultság nem térít el,
Ám nagy lelkesedéssel és hűséggel
Viseled a vad háborúkat, szólsz róluk.

Szólsz az Elba gázlójáról,
Szólsz a kegyetlen szász menekülő hadáról,
Szólsz a zsarnok császári béklyóval
szelídített hatalmáról.

Becses szerző, kiváló katona,
Légy maradandó, ne sajnáljon
Lantomtól, a császár dicső győzelmeitől
Téged a szomorú végzet.⁵⁶

A kortársak közül a spanyol olvasók mellett elsősorban az itáliai humanista körökben aratott elismerést Ávila írásával, de az evangélikus Johannes Sleidanus (1506–1556) is rá támaszkodik, amikor a háború leírását adja.⁵⁷ A német olvasóközönség körében a mű fogadtatása viszont finoman szólva ellentmondásos volt. Megjelenését követően heves indulatokat váltott ki, a kommentárokból feltűnő fejedelmek, tartományurak sértve érezték magukat, s nem csupán a János Frigyes oldalán harcolók, a császárt támogatók közül is sokan tiltakoztak, mint például Albert Alkibiadész (1522–1553) brandenburgi örgróf, mert Ávila keresetlen őszinteséggel írja le, hogy önnön hibájából, kapitányhoz méltatlan módon került az ellenség fogságába.⁵⁸ Amikor a császári udvar Augsburgban tartózkodott, mindenáron párbajozni kívánt Ávilával, amit a császár nem engedélyezett. 1552-ben egy felhívásában Albert Ávilát „hazug spanyol kurafinak” nevezte, aki a nemes német nemzetet hamis módon, mint valami barbár népséget mutatta be.⁵⁹

A passai tárgyalásokon az angol követ Roger Ascham (1515 körül – 1568) beszámolója szerint a német fejedelmek közös panaszt emeltek Ávila könyve miatt, amelynek német fordítása éppen akkor jelent meg. (V.) Albert bajor herceg (1528–1579) is nagyon elégedetlen volt azzal, amit abban a könyvben néhai apjáról olvasott, aki szerinte inkább hálát érdemelt volna a császár részéről, mintsem tiszteletlen szemrehányást.⁶⁰ Az idős rajnai palotagróf, Frigyes (1559–1576) is panaszt tett 1552-ben a császárnál Ávila könyvének egy bizonyos részével kapcsolatban; erről ő maga tájékoztatta később Heidelbergben a már említett angol követet. Az a rész nem tetszett neki, amelyben Ávila Frigyes mentegetőzéséről és a császár-

56 Részlet a humanista Antino Mario Ávilát dicséző latin verséből, idézi: Mele, 1922. 114.

57 Pistor–Behiels–Thomas, 2013. 272.; Mele, 1922.

58 Albert Alkibiadész rochlitz fogságba esésének kortárs spanyol értelmezéséről lásd: Vilà, 2020.

59 Voigt, 1874. 43–44.

60 Uo. 44.

nak való behódolásáról ír, rávilágítva, hogy mennyire átlátszóan gyenge kifogásokkal próbálta magát a rajnai palotagróf felmenteni a schmalkaldeniakhoz segítségül küldött pár száz lovas miatt. Roger Ascham angol követ úgy látja, hogy Ávila könyve, ha nem is okolható a német tartományurak lázadásáért, ám számos fejedelmet, herceget súlyosan sértett, és ezzel is elidegenítette őket a császár ügyétől.⁶¹

A francia uralkodó tapasztalt diplomatája, Sébastien de L'Aubespine (1518–1582) egy kéziratban fennmaradt munkában reagált Ávila írására. Az *Histoire de la guerre de Religion entre l'Empereur Charles V. et les Princes d'Allemagne, commencée en 1525 et finie en 1547* című művében Károly zsarnokként, az eszményi uralkodó ellenpólusaként jelenik meg, aki megszegi a birodalom törvényeit, és figyelmen kívül hagyja a fejedelmek jogos követeléseit. Ávilával ellentétben nem a kereszténységet és a világot egyesítő, Istentől küldött békefejedelmként ábrázolja Károlyt, hanem az európai vallási és politikai zűrzavar okozóját látja benne. L'Aubespine francia szemszögből a császár birodalom- és egyházpolitikájának hajtóerőit a spanyol–burgundi hatalmi érdekekben véli felfedezni.⁶²

A birodalmi infrastruktúra teljes támogatásával, a szerző személyes hírnevének és a mű belső értékeinek köszönhetően a császári udvarnak sikerült a művel elérnie a szándékozott célt, legalábbis részben eredményesen teljesíteni. Kétségtelenül ez lett a legnépszerűbb könyv a schmalkaldeni háborúról, valamint az egyik legszélesebb körben elismert és olvasott spanyol történeti mű, amely egészen a 19. századig nemcsak a protestánsok elleni háborúról, hanem a császárról alkotott képet is alapvetően befolyásolta.⁶³ Cayetano Rosell 19. századi spanyol irodalomtörténész értékelése szerint „egyszerű munka, pontos leírása mindannak, amit a szerző a saját szemével látott, magabiztosan és könnyedén elkészítve, tele érdekes részletekkel, közérthető, tömör nyelvezettel, nem nélkülözve az eredetiséget, ami kétszeresen is ajánlottá teszi”.⁶⁴

Függelék

Szemelvény Luis de Ávila y Zúñiga *Feljegyzések két könyvben*
V. Károly római császár és spanyol király 1546 és 1547 folyamán zajló
németországi háborújáról című munkájának második könyvéből

[1547. március 5.] Onnan [Giengen] a császár Nördlingenbe ment, ahol szenvedései a rossz időjárástól és az ulmi gyógykezelés megszakításától igen súlyossá váltak, annyira legyengítette a köszvény, hogy mindenki feladta annak a reményét, hogy belátható időn belül felépül. Ám Őfelsége a gyógyulásra minden rendelkezésre álló lehetőséget megragadott, ami egy ilyen betegségnél csak lehetséges, így elkezdett javulni, és elhagyhatta az ágyat.

61 Uo. 45.

62 Schilling, 2020. 325.

63 Pistor–Behiels–Thomas, 2013. 272.; Martínez, 2016. 26.

64 Mele, 1922. 115.

Eközben János Frigyes herceg fegyveres erői folyamatosan gyarapodtak és erősödtek, előrehaladt tervei megvalósításában, és egész Szászországot hatalmába kerítette, Albert őrgróft⁶⁵ pedig legyőzte és elfogta. Ez utóbbi pedig imígyen történt: a fent említett Albert őrgróf egy Rochlitz nevű városkában tartózkodott, mivel azok, akik a szász herceg elleni háborúban részt vettek, csapataikat az ellenséggel szemben a határ mentén osztották szét és helyezték el. A római király Drezdában állomásozott, Móric herceg⁶⁶ Freibergben, Albert pedig az említett helyen tíz zászlóalj gyalogossal és 1800 lovassal. Ezenkívül Zwickaut és Lipcsét is megszállva tartották. Ez utóbbi várost néhány nappal korábban kísérelte meg ostrom alá venni a szász herceg, de a védők részéről olyan ellenállással találkozott, hogy semmit se ért el a támadással.⁶⁷ Rochlitz a fejedelmi özvegy székhelye volt, a tartománygróf nővéréé,⁶⁸ ahol ő az őrgróft táncokkal és estélyekkel, és más, Németföldön szokásos ünnepekkel szórakoztatta. Nyájassága és barátságossága elővigyázatlanabbá tette, mint ami a vezetőhöz illik háborúban, az örömben és élvezetekben a korábbiaknál hanyagabbá és lomhábbá vált. Másrészt viszont a hercegnő tájékoztatta a választót, aki nagyon jó nehézlovassággal és vagy harminchat zászlóaljjal három kis mérföldnyire a Garte⁶⁹ nevű helyen állomásozott. Innen gyors rohamban egyik reggel [március 2.] megjelent a városka falainál, ahol az őrgróf is volt, aki úgy látta jónak, hogy nyílt téren ütközzön meg a támadókkal. Így is történt, azonban miután inkább bátor lovagként, mintsem tapasztalt és ügyes hadvezérként küzdött, övével együtt legyőzetett és fogságba került. Erről az esetről nagyon eltérő nézetek keringenek. Néhányan a helységet védhetetlennek tartják, mások szerint Móric herceg gyors könnyűlovasai jöhettek volna erősítésül, ha az őrgróf kitart. Megint mások azt állítják, hogy az őrgróf meg akarta menteni az elővárosban elszállásolt négy zászlóaljat, és ezért vezette a többieket a nyílt térre. Ahogy a dolog kinéz, az eset úgy végződött számára, hogy elveszített négy-ötszáz lovas, akik vagy meghaltak, vagy fogságba estek; a megmaradtak közül sokan csatlakoztak a római királyhoz.⁷⁰ Mások pedig a választó szolgálatába álltak, aki a gyalogság összes zászlóját megszerezte, ámbár keveseket öltek meg közülük, így a többségük a királyhoz tudott menekülni. Más fogvatartottnak eskü alatt kellett fogadniuk, hogy a herceggel szemben nem szolgálnak, ami ilyenkor megszokott Németországban, ha a győztes a legyőzötteknek szabadságot ad. Albert őrgróft pedig a szász herceg egyik nagyon jól megerősített városába, Gothába vitték.

A győzelem után a herceg nem az általános várakozásoknak megfelelően haladt előre, azaz Móric herceg ellen, aki közelebb volt hozzá, őt békében hagyta Freibergben,⁷¹ ezzel szemben a figyelmét a cseh korona ügyei felé fordította.

65 Albert Alkibiadész brandenburgi őrgróf (Albrecht II. Alcibiades von Brandenburg-Kulmbach, 1522–1557).

66 Móric (Moritz von Sachsen 1521–1553) szász herceg, 1547-től szász választófejedelem.

67 Valójában nem néhány nappal, hanem jóval korábban, január folyamán. Voigt, 1874. 42.

68 Hesseni Erzsébet, rochlitz (1502–1557) Hesseni Fülöp tartománygróf nővére, János szász herceg özvegye.

69 Nem világos pontosan, mire gondolt Ávila. Ilyen nevű település nem található a környéken, lehetséges, hogy általában véve a német kertek (*Garten*) kifejezést értette félre. A választót a lipcsei kudarcot követően Altenburgban volt, és a csapatait annak környékén szállásolta el.

70 I. Ferdinánd király.

71 A latin és a német változatban egyaránt Freiburg szerepel.

Thumbshirnt⁷² hatszáz lovassal és tizenkét zászlóaljjal küldte oda, könnyedén megszállták Joachimsthalt a csehek teljes, de leplezett beleegyezésével. Rajtuk múlt mindaz, amit a hadvezér és a herceg célul tűzött ki. Amint a császár hírt kapott erről, és egyúttal felismerte, hogy a király és Móric herceg csak az erődítményeikre támaszkodnak anélkül, hogy a nyílt terepen harcot kezdeményezzenek, a Nördlingenből való távozás mellett döntött.

[március 21.] Elutazása előtt néhány nappal korábban érkeztek meg oda egy nagyon erős és fontos város, Strassburg polgármesterei, hogy kegyelmet kérjenek és hódoljanak Őfelsége előtt. Az uralkodó felvázolta a számukra kötelező feltételeket, köztük egy különleges esküt is, amelyet a korábbi császárok egyikének sem tettek meg. Először is lemondtak minden szövetségről, és megfogadták, hogy nem csatlakoznak egyikhez sem, kivéve, amelyeket az Ausztriai Ház kezdeményez. Másodsor, minden, a város területén lakozó katonát, aki Őfelsége ellen harcolt, megbüntetnek, és azokat, akik ezt a jövőben fogják tenni, a legsúlyosabb büntetés fenyegeti majd. Harmadszor, szintén megbüntetik azokat, akik Őfelsége ellen idegen szolgálatba állnak. Negyedszer, minden lázadót és a császárral ellenséges elemet kiűznek a városukból, köztük Wilhelm von Fürstenberg grófit,⁷³ a fegyveres erőik főkapitányát, aki pedig fáradhatatlanul igyekezett mindenféle módon kegyelmet nyerni. Ötödször, mindent rendelkezésre bocsátanak, amit a császár igényel, ágyúkat és lőszert, ahogy a többi város, valamint egyéb olyan dolgokat, amelyek a rövidség kedvéért említés nélkül maradnak. Mások részletesebben leírhatják mindezt, a császár széles teret nyitott számukra tehetségük és adottságaik kibontakoztatására. De bármilyenek is legyenek ezek, biztosíthatom őket, hogy tárgyukat alábecsülik.⁷⁴

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Fontosabb Ávila-kiadások

Commentario dello illustre signor don Aluigi d’Auila & Zuniga, ... nella Guerra della Germania fatta dal felicissimo & massimo Carlo V imperator romano, re de Spagna del MDXLVI et MDXLVII: tradotto di spagnuolo in lingua toscana, corretto & emendato per l’istesso auttore... Vinegia, Tommaso di Zornoza, 1549.

Clarissimi viri D. Ludouici ab Auila et Zunniga ... Commentariorum de bello Germanico à Carolo V. Cæsare maximo gesto, libri duo à Gulielmo Malinæo Brugensi latinè redditi&iconibus ... illustrati. In ædibus I. Steelsij, 1550.

El primer comentario del muy illustre señor Don Luys de Avila y Cuñiga en la guerra de Alemaña. Venecia, Francisco Marcolini, 1552.

Comentario de la Guerra de Alemania, hecha por Carlos V, máximo Emperador Romano, Rey de España, en el año MDXLVI y MDXLVII. Madrid, Francisco Xavier García, 1767.

⁷² Wilhelm Thumbshirn (†1551) hadvezér.

⁷³ Wilhelm von Fürstenberg (1491–1549) baari tartománygróf, zsoldosvezér.

⁷⁴ A bekezdés záró része a német változathoz hiányzik.

Warhafftige beschreibung des Teutschen kriegs von dem ... Herrn Carlh den Fünfften Römischen Kaiser, etc. wider die Schmalkaldische Bundsuerwandten, ... und itzo, von ... Philips Magnus Hertzogen zu Braunschweig und Lüneburg, etc. zu Teutscher sprachen vertolmetscht vnd beschrieben worden. Wolfenbüttel, Rüdern, 1552.

The commentaries of Don Lewes de Auela, and Suníga, great master of Aranter which treateth of the great vvars in Germany made by Charles the fifth ... against Iohn Frederike Duke of Saxon, and Philip the Lantgraue of Hesson ... Tra[n]slated out of Spanish into English. Londini, Totteli, 1555.

2. Kiadott források és szakirodalom

Ávila y Çuñiga

1853 Ávila y Çuñiga, Luis de: *Geschichte des schmalkaldischen Krieges.* Berlin, 1853.

Calvete de Estrella

1552 Calvete de Estrella, Juan Cristóbal: *El felicissimo viaje del muy alto y muy poderoso Príncipe don Phelippe, hijo del emperador don Carlos Quinto Máximo, desde España a sus tierras de la baxa Alemana: con la descripción de todos los Estados de Brabante y Flandes.* Amberes, Martín Nucio, 1552.

Conti-Arroyo

2018 Conti, Santiago Fernández – Arroyo, Félix Labrador: Luis de Ávila y Zúñiga. In: *Diccionario Biográfico electrónico de la Real Academia de la Historia.* <https://dbe.rah.es/biografias/7106/luis-de-avila-y-zuniga> (letöltés: 2022. február 24.).

De Bruyn

1578 De Bruyn, Abraham: *Diversarum gentium armatura equestris . Ubi fere Europae, Asiae atque Africae equitandi ratio propria expressa est.* [Köln], 1578.

Fernández de Oviedo

2019 Fernández de Oviedo, Gonzalo: *Prisión del rey de Francia (1525–1533).* Estudio y edición: Martín García, Jorge. Salamanca, [2019]. (Textos recuperados, XXXVI.)

González Cuerva – Bunes Ibarra

2017 Cuerva, Rubén González – Bunes Ibarra Miguel, Ángel de: *Túnez 1535. Voces de una campaña europea.* Madrid, 2017.

Guitman

2014 Guitman Barnabás: Fejezetek a schmalkaldeni háború történetéből. In: *Világtörténet*, 4. (36.) (2014) 2. sz. 295–317.

Martínez

2016 Martínez, Miguel: *Front Lines. Soldiers' Writing in the Early Modern Hispanic World.* Philadelphia, 2016.

Mele

1922 Mele, Eugenio: Don Luis de Avila, su "Comentario" y los italianos. In: *Bulletin hispanique*, 24. (1922) 2. sz. 97–119.

Osuna Lucena

2018 Osuna Lucena, Francisco: Zúñiga y Sotomayor, Fadrique de, Señor de Mirabel. In: *Diccionario Biográfico electrónico de la Real Academia de la Historia.* <https://dbe.rah.es/biografias/100122/fadrique-de-zuniga-y-sotomayor> (letöltés: 2022. február 24.).

Pistor–Behiels–Thomas

2013 Pistor, Christian – Behiels, Lieve – Thomas, Werner: Translation, Court Networks, and the Fashioning of an Imperial Image. Charles V and the Work of Luis de Ávila y Zúñiga. In: *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*, 74. (2013) 2. sz. 271–290.

Pizarro Llorente

2018 Pizarro Llorente, Henar: Luis Hurtado de Mendoza y Pacheco. In: *Diccionario Biográfico electrónico de la Real Academia de la Historia*. <https://dbe.rah.es/biografias/16954/luis-hurtado-de-mendoza-pacheco> (letöltés: 2022. február 24.).

Río Nogueras

2012 Río Nogueras, Alberto del: Motivos folclóricos y espectáculo caballeresco: el príncipe Felipe en las fiestas de Binche en 1549. In: *Revista de poética medieval*, 26. (2012) 1. sz. 285–302.

Sandoval

1681 Sandoval, Prudencio de: *Historia de la vida y hechos del emperador Carlos V. maximo : fortissimo, rey catholico de España, y de las Indias, islas, y tierra firme del mar oceano, &c.* Amberes, Geronymo Verdussen, 1681.

Sanz Camañes

2018 Sanz Camañes, Porfirio: Flandes, Luis de. In: *Diccionario Biográfico electrónico de la Real Academia de la Historia*. <https://dbe.rah.es/biografias/16732/luis-de-flandes> (letöltés: 2022. február 24.).

Schilling

2020 Schilling, Heinz: *Karl V. Der Kaiser, dem die Welt zerbrach*. München, 2020.

Szászdi

1997 Szászdi León-Borja, István: Los cónsules de Portugal, Castilla y Aragón en Venecia durante los siglos XV–XVII. In: *Revista de historia moderna*, 16. (1997) 179–214. DOI: <https://doi.org/10.14198/RHM1997.16.09>.

Tózsá-Rigó

2021 Tózsá-Rigó Attila: Egy önkéntes „fogságba” vonulás története. V. Károly lemondásának és visszavonulásának körülményei. In: *Száműzetés, fogság, szabadulás a középkori és korai újkor Euróájában*. Szerk.: Bárány Attila – Pószán László, Debrecen, 2021. 197–213.

Vilà

2020 Vilà, Lara: El “valiente caballero” que no fue “astuto capitán”. La captura de Alberto de Brandemburgo en la literatura sobre la Guerra de Alemania. In: *Studia Aurea*, 14. (2020) 1. sz. 517–536. DOI: <https://doi.org/10.5565/rev/studiaaurea.408>.

Vivancos Gómez

2018 Vivancos Gómez, Miguel Carlos: Rui Díaz de Tovar. Prudencio de Sandoval. In: *Diccionario Biográfico electrónico de la Real Academia de la Historia*. <https://dbe.rah.es/biografias/7479/rui-diaz-de-tovar> (letöltés: 2022. február 24.).

Voigt

1874 Voigt, Georg: Die Geschichtschreibung über den schmalkaldischen Krieg. In: *Abhandlungen der Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften*. Bd. XVI. *Abhandlungen der Philologisch-Historische Klasse der Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften*. Bd. VI. Leipzig, 1874. 567–619. (1–53.)

BARNABÁS GUITMAN

A WITNESS TO THE EMPEROR'S THOUGHTS

HISTORY WRITING IN THE SERVICE OF THE IDEOLOGY OF UNIVERSAL MONARCHY

Luis de Ávila's writing *Commentaries on the war in Germany under Charles V in the years 1546 and 1547* is one of the most widely recognized and read Spanish historical works, which fundamentally influenced not only the narrative of the war against the Protestants, but also defined the image of the emperor until the 19th century. Focused on the historical work of Luis de Ávila, the study intends to show how, after the victorious Schmalkaldic War, Charles V and his immediate environment consciously shaped the narrative about the series of events. In addition to the biography of the author, the circumstances of the creation of the historical work, translated into many languages, intended to influence the public, its publication history, as well as its contemporaneous resonance are discussed. All of these are good examples of how the emperor and his entourage used the public opinion-forming possibilities inherent in the printed text, at the same time the multilingual, multi-continental and fragmented monarchy of Charles V emerges. At the end of the study, a short excerpt from Ávila's work can be read.

CONTENTS

Wars, Battles and Chronicles: Sources of Historical Memory (Tibor Martí)	371
<i>Studies</i>	
Máté Molnár: The Battle of Campaldino	375
Zoltán Korpás: History is Written by Victorious Battles: Glorious Lepanto and Forgotten Preveza	401
Barnabás Guitman: A Witness to the Emperor's Thoughts: History Writing in the Service of the Ideology of Universal Monarchy	437
Tibor Martí – Géza Pálffy: From Common Court Service to Armed Conflict: The Encounters of a Spanish and a Hungarian Nobleman (Melchor de Robles and János Pethő) in 16 th Century Central Europe	455
Éva Ring: The Kidnapping of King Stanislaus II Augustus of Poland: The Problem of the Ruler's Legitimacy in Late-Eighteenth-Century Polish Politics	485
<i>Workshop</i>	
Tibor Monostori – Bernadett Smid: Hungarians before the Spanish Inquisition in the 16 th –18 th Centuries: First Steps of a Research Project and Database Construction	501
<i>Book Review</i>	
"The Most Memorable and Lofty Occasion that Past Centuries Have Beheld" (Zoltán Korpás)	517
Lepanto and Beyond: Images of Religious Alterity from Genoa and the Christian Mediterranean (Kristóf Szuromi)	521
War and Militaries in Eastern Europe, 1450–1500 (László Szokola)	526
Relations between the House of Austria and the Polish Line of the Vasa Dynasty, 1635–1668 (Tibor Martí)	530

Ára: 800 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban (1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2022-es évfolyamának megjelentetését a Magyar Tudományos Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap és az ELKH Titkársága támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatói Hálózat